

Οι rogatores της Καστοριάς ...
βγαίνουν πάντα τα Θεοφάνεια

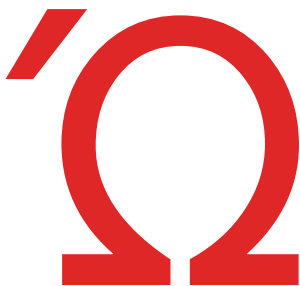

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΜΑΙΡΗ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ -ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Φιλολόγος, Δρ. Αρχαιολογίας

6 Ιανουαρίου. Καστοριά.

Λίγο πριν το σούρουπο. Ο κεντρικός δρόμος της πόλης, η οδός

Μητροπόλεως, είναι στολισμένος εορταστικά με κόκκινες, πράσινες και γαλάζιες γιρλάντες που χορεύουν ρυθμικά στο φύσημα του παγωμένου αέρα. Τα μαγαζιά είναι κλειστά, αλλά σαν κάτι να υφαίνεται πίσω από τις τζαμένιες πόρτες. Το μάτι μας πιάνει φηγούρες ντυμένες περιέργα με παρδαλά ρούχα και χρώματα έντονα, που άλλοτε εμφανίζονται κι άλλοτε χάνονται σαν οπτασίες. Η ατμόσφαιρα μοιάζει ηλεκτρισμένη.

ρα 17.00 μ.μ. Από μακριά ακούγονται τα "εξαίτια όργανα του μυστικού θιάσου". Παίζουν ένα σ κ ο π ό

εύθυμο που ξεσηκώνει τις αισθήσεις. Νιώθεις πως πρέπει να υπακούσεις στον αόρατο σκηνοθέτη που δίνει εντολές για τα δρώμενα. Οι πόρτες των καταστημάτων ανοίγουν και όλοι όσοι περίμεναν με αδημονία πίσω από αυτές ορμούν στο δρόμο. Μπουλούκια από καρναβαλιστές ξεχύνονται από γειτονικούς παραδρόμους και όλοι μαζί στήνουν ένα τρελό ξεφάντωμα. Οι κρουνοί των βαρελιών με το μεθυστικό μπρούσκο της Καστοριάς ανοίγουν και μαζί ανοίγει το τριήμερο ξεφάντωμα, τα καστοριανά ραγκουτσάρια.

*... να μεθύσω, να μεθύσω
να χαρώ, να ευθυμήσω,
να χορέψω, να πηδήσω,
να φωνάξω, να λαλήσω.*

(Απόσπασμα από τα "Λυρικά" του Αθ. Χριστόπουλου).

Ένα ξέφρενο γλέντι, μια πανήγυρις ξεχωριστή, μια πανδαισία χρωμάτων κι ακουσμάτων, ένα ξέδομα αυθόρμητο, μια αφύπνιση των κοιμισμένων από την καθημερινότητα και τους κοινωνικούς πειθαναγκασμούς αισθήσεων, μια τρέλα μακριά από τα καθιερωμένα και καθημερινά, αυτό είναι τα ραγκουτσάρια.

Οι τριήμερες καρναβαλικές εκδηλώσεις που κλείνουν με τον πιο κεφάλτο κι εύθυμο τρόπο το χριστιανικό Δωδεκαήμερο έχουν καθαρά ευετηριακό χαρακτήρα και επιχωριάζουν κυρίως στη Β. Ελλάδα. Η ονομασία τους "ραγκουτσάρια" δεν απαντά παντού όμως. Το όνομα αυτό, κατά πάσαν πιθανότητα, προήλθε από τη λατινική λέξη "rogatores" που σημαίνει "ζητιάνοι". Απολύτως επιτυχής θα μπορούσε να θεωρηθεί ο χαρακτηρισμός των μεταμφιεσμένων, οι οποίοι τις πρώτες ημέρες του νέου έτους και πάντα κατά ομάδες επισκέπτονται τα σπίτια της πόλης και ζητούν από τους ενοίκους κάποιο δώρο, προκειμένου να διώξουν, με τη "θείκη" δύναμη που κατέχουν, τα κακά πνεύματα και να ευχηθούν να πάει καλά η καινούργια χρονιά. "Ρογάτσια", "ρογκατσάρια", αλλά και "μπουμπουτσάρια" αποκαλούνται οι "ζητιάνοι" σε διάφορες περιοχές της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Θράκης, ενώ στον Πόντο επικρατεί η ονομασία "μωμόεργοι".

Τα παλαιότερα χρόνια, οι συμμετέχοντες στις εκδηλώσεις αυτές μεταμφιέζονταν απαραίτητα σε κάποιο είδος ζώου, αγελάδα, ελάφι, τράγο, καμήλα. Η πράξη αυτή αυθόρμητα φέρνει στο νου μία εκ των τεσσάρων εορτών που ετελούντο στην αρχαία Αθήνα κατά τους χειμερινούς μήνες προς τιμήν του θεού Διονύσου. Στα "εν αγροίς Διονύσια" λοιπόν που εορτάζονταν τον μήνα Ποσειδαιώνα, (αντίστοιχο περίπου προς τον Δεκέμβριο), η διασκέδαση των ανδρών περιελάμβανε, πλην της φαλλοφορίας, και "κώμους". "Κώμοι" εκαλούντο οι δραματοποιημένες ιεροπρα-

ΦΩΤ. Α. ΡΕΚΚΑΣ

Ένα ξέφρενο γλέντι, μια πανηγυρίς ξεχωριστή, μια πανδαισία χρωμάτων κι ακουσμάτων, ένα ξέδομα αυθόρμητο, μια τρέλα, αυτό είναι τα καστοριανά “ραγκουτσάρια”.

ΦΩΤ. Α. ΡΕΚΚΑΣ

ξίες, κατά τις οποίες οι νέοι μετά από γερή οινοποίηση, απαραίτητη προϋπόθεση για να τιμηθεί ο λυτρωτής των θνητών, ο Διόνυσος παρήλασαν κατά σειρά φέροντες προσωπίδες ή μεταμφιεσμένοι σε ζώα ή ιππεύοντες μεταμφιεσμένοι φίλους τους, όπως μπορεί κανείς να δει σε παραστάσεις της αγγειογραφίας του 5ου αι. π.Χ. (χαρακτηριστική είναι η παράσταση "κόμου" σε μελανόμορφο αμφορέα που εκτίθεται στο Μουσείο του

Βερολίνου). Οι προσωπιδοφόροι που ήταν ντυμένοι με αστείο τρόπο διασκεδάζαν το κοινό με τη θορυβώδη εμφάνισή τους, ένα διάλογο που κατέληγε σε φιλονικία για ασήμαντη αιτία κι ακόμα με ένα γελοίο ρητορικό λόγο.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο απαγορεύτηκε ρητά η μεταμφίεση ανθρώπων σε ζώα, ωστόσο το έθιμο δεν έπαψε να υφίσταται, απλώς οι συνδιασκεδάζοντες επέλεγαν πιο ήπιες μορφές μεταμφίσεων. Σήμερα δεν υπάρχουν απαγορεύσεις. Οι συμμετέχοντες

στα καστοριανά "ραγκουτσάρια" μπορούν να ντυθούν, όπως θέλουν. Συνήθως επιλέγεται ένα θέμα και τα μέλη του μπουλουκιού - ο θίασος των κομμαστών; - ντύονται με τα ρούχα που επέλεξαν από κοινού κάτω από καθ' όλα δημοκρατικές διαδικασίες. Εκείνο πάντως που αποτελεί κοινό στοιχείο όλων των μπουλουκιών είναι τα έντονα χρώματα, με τα οποία οι "θιασώτες" βάφουν τα πρόσωπά τους.

Κρυμμένοι πίσω από τις μάσκες οι καστοριανοί "rogatores" γυρίζουν τις συνοικίες της αρχοντικής πόλης και περιπαίζουν τους πάντες. Αυτό γίνεται για δύο ημέρες ή μάλλον, νύχτες - "έχει μεγαλείο το σκοτάδι" λέει ο Διόνυσος στον Πενθέα στο αριστουργηματικό έργο του Ευριπίδη "Βάκχες" - στις 6 και στις 7 Ιανουαρίου.

Την τρίτη ημέρα, στις 8 Ιανουαρίου, ημέρα εορτής της Αγίας Δομηνίκης, μαζί με την παρέλαση των μπουλουκιών οι θεατές παρακολουθούν τον χειμαρρώδη σατυρικό λόγο του "εκλεκτού" καστοριανού πολίτη που ορίζεται από το Δημοτικό Συμβούλιο, για να περιγελάσει τα κακώς κείμενα της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής του τόπου.

Οι γνώσεις μας για τα αγροτικά Διονύσια είναι πολύ περιορισμένες αναφέρει στο αξιοσημάντο έργο του με τον τίτλο "Διόνυσος. Ιστορία της λατρείας του Βάκχου" ο αρχαιολόγος και θρησκευτολόγος, **H. Jeanmaire**, που υπήρξε βαθύτατος γνώστης και λάτρης της κλασικής παιδείας. Αναμφίβολα επρόκειτο για εορτές των δήμων.

Μάλιστα κάθε δήμος ή αγροτική κοινότητα είχε τη δική της εορτή και κατά τη διάρκεια του μηνός Ποσειδαιώνα η κλιμάκωση των εορτών έπρεπε να γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε οι περίεργοι και οι αγαπώντες τις διασκεδάσεις να μπορούν να παρευρίσκονται σε πολλές εξ αυτών.

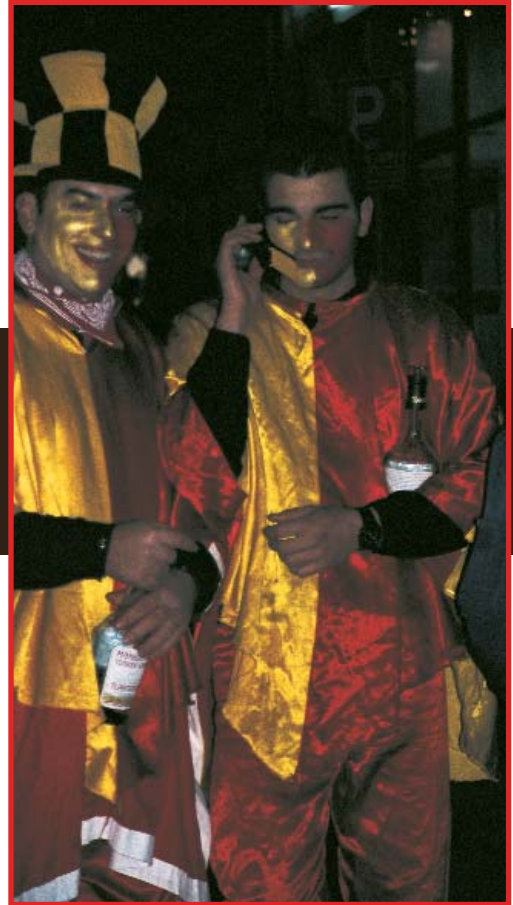
Ο Πλάτων (Πολιτ. 475 D) αναφέρει ανθρώπους, οι οποίοι έτρεχαν σ' αυτές τις εορτές, για να ακούσουν τα νέα άσματα. Η κύρια τελετή περιελάμβανε τη λιτανεία ενός φαλλού μεγάλων διαστάσεων, τον οποίο συνόδευαν με ψαλμούς και άσματα. Η πομπή,

κατά πάσαν πιθανότητα, είχε το χαρακτήρα ευχαριστίας προορισμένης να προκαλέσει την ευφορία των αγρών και των κήπων και τη γονιμότητα των εστιών, σημειώνει με εμβρόθια ο διακεκριμένος Γάλλος συγγραφέας. Μια γόνιμη και καρποφόρα χρονιά εύχονται να έχουν με τη συμμετοχή τους στις εορταστικές εκδηλώσεις και οι καστοριανοί "rogatores". Για να ξυπνήσουν τα καλά πνεύματα που θα αναλάβουν να τυλίξουν την πόλη με

της καλοχρονιάς, αποτελεί αναμφίβολα ο άφθονα ρεών οίνος, το ευωδιαστό μουσχάτο κρασί που ο Δήμος διαθέτει αφειδώς σε όλο τον κόσμο.

*Πίετε, νέοι, πείτε, νέες,
πίετε βάκχες μου ωραίες
απ' αυτό το μυρωδάτο
και αθάνατο μουσχάτο.*

(Από τα "Λυρικά" του Αθ. Χριστόπουλου.)

την αύρα του καλού, προσπαθούν να κάνουν όσο πιο δυνατό θόρυβο μπορούν. Επιστρατεύονται λοιπόν οι μουσικοί, οι λαϊκοί οργανοπαίχτες - κάθε μπουλούκι έχει τους δικούς του - οι οποίοι με κλαρίνα και ζουρνάδες οδηγούν τους "θιασώτες" σε έκσταση.

Αρωγός πολύτιμος της "ένθεης μανίας" στην οποία επιβάλλεται να περιπέσουν οι καρναβαλιστές, για να επιτευχθεί η επιθυμία

Έτσι προτρέπει το λαό ο σύγχρονος λυρικός ποιητής, παρόμοια όπως ο χορός των Λυδών γυναικών, των συνοδών του Διονύσου, αναφωνεί στις "Βάκχες" του Ευριπίδη:

*"Στα γλέντια χαιρέται ο θεός του Δία ο γιος,
ο Βάκχος, που την Ειρήνη, τη θεά την
πλουτοδότρα αγαπά, των νέων που σώζει τις
ζωές και που μοιράζει το κρασί όμοια σε*

πλούσιο και φτωχό άλυπη τέρφη να 'χουν".

(Ευριπίδη "Βάκχες", 416-422).

Για το θεϊκό δώρο του Βάκχου, το "νάμα" των θεών, και ο μάντης Τειρεσίας λέει αλλού:

"Αυτό τους γιατρεύει απ' τις λύπες τους δύστυχους όταν το πιουν.

Και άλλο τέτοιο φάρμακο δεν είναι.

λέει με πάθος ο Άγγελος στον αλαζόνα και ανόητο Πενθέα, το βασιλιά των Θηβών.

Με μάτια θολά απ' το κρασί, ιδρώτα που τρέχει ποτάμι, κορμιά που κινούνται στο ρυθμό μιας μουσικής που ενθουσιάζει, χέρια που υψώνονται σαν σε δέηση, οι καστοριανοί, απαλλαγμένοι από το φορτίο της καθημερινότητας, λυτρωμένοι από έγνοιες και βία, δείχνουν να απολαμβάνουν την έκσταση

Θεός είναι και γίνεται σπονδή και τη χαρά τους οι θνητοί μ' αυτό την κερδίζουν"

(Ευριπίδη "Βάκχες", 280-285).

"Και το κρασί όταν λείπει βασιλιά λείπει τότε και ο έρωτας και καμιά χαρά δεν είναι"

(Ευριπίδης "Βάκχες", 773-774)

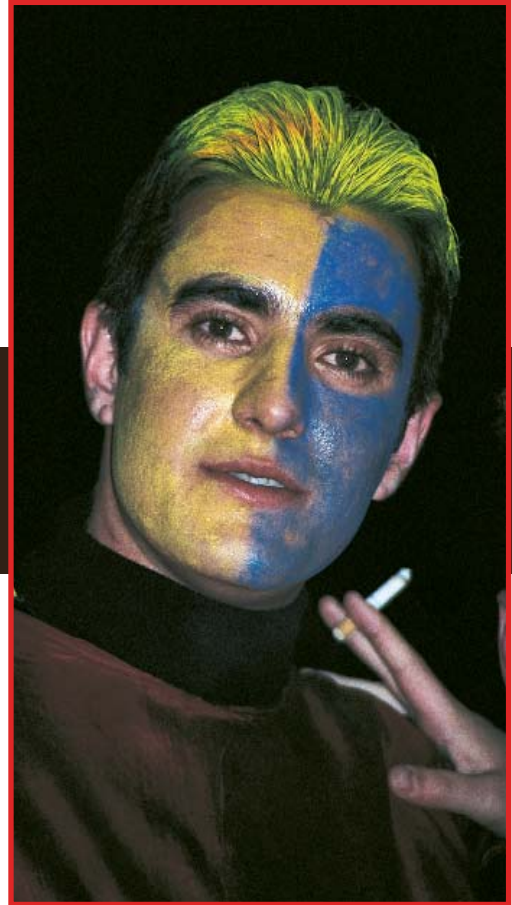
και χορεύουν ασταμάτητα, ώσπου να σωριασθούν εξαντλημένοι στα πεζοδρόμια ή στην καλύτερη περίπτωση στα καθίσματα ενός κέντρου διασκέδασης. Ο Διόνυσος τους παρασύρει όλους, νέους, ηλικιωμένους, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, διανοούμενους και μη, μοντέρνους και συντηρητικούς και βέβαια όχι μόνον τους ντόπιους, αλλά και τους επισκέπτες, αυτούς όμως που δεν έχουν προ-

βλημα να αποβάλλουν τον αστικό καθωσπρεπισμό και να "διονυσιασθούν" που σημαίνει να ζήσουν αγαλιά με τους ντόπιους τη ζωή, έτσι όπως την επιβάλλει ο άρχων της ζωής.

**"Κι ο Βάκχος με το θύρσο του
ολόφλογο δαδί
τρεχοπηδάει χορεύοντας
και ερεθίζουν τους πιστούς του οι φανές"**
(Ευριπίδη "Βάκχες", 145-149).

εορτάζοντες να επανέλθουν, μετά το ξέφρενο αυτό ξέδομα, στην έλλογη τάξη και στα δέοντα που επιβάλλουν οι κατεστημένες καταστάσεις.

Την τρίτη ημέρα που οι καστοριανοί την ονομάζουν **"Πατερίτσα"**, στις 8 Ιανουαρίου δηλαδή, οι εκδηλώσεις ξεκινούν από το μεσημέρι με παρέλαση των μπουλουκιών. Αφετηρία είναι το Δημαρχείο της πόλης και κατάληξη η πλατεία Ντολτσό.

Για δύο νύχτες οι καστοριανοί "βάκχες" γλεντούν ξέφρενα, εκτονώνονται από κάθε είδους πλέγματα και φραγμούς, κάνουν κατάδυση στη μήτρα της ζωής και βγαίνουν μετά εξαγνισμένοι. Πρόκειται για δυο νύχτες γεμάτες από παράλογες πράξεις με επαναστατικό και ανατρεπτικό χαρακτήρα.

Ο στόχος έχει επιτευχθεί. Απαιτείται όμως κάθαρση, για να μπορέσουν όλοι αυτοί οι

Το καλύτερο από πλευράς πρωτοτυπίας και αισθητικής παρουσίασης θέμα μπουλουκιού βραβεύεται από το Δήμο Καστοριάς, ο οποίος έχει και την ευθύνη της διοργάνωσης του τριημέρου. Την ώρα που τα μπουλούκια ετοιμάζονται να παρελάσουν, ένας δημότης, που έχει ορισθεί από το Δημοτικό Συμβούλιο, "σέρνει τα εξ αμάξης" σε παράγοντες της τοπικής κοινωνίας.

Η σάτιρα αναμένεται πάντα με αγωνία από το συγκεντρωμένο πλήθος, καθώς κανείς καστοριανός δεν γνωρίζει εκ των προτέρων το περιεχόμενο του σατυρικού κειμένου και είναι προφανές πως ο οποιοσδήποτε μπορεί να βρεθεί προ εκπλήξεως. Πάντως, οτιδήποτε γράφεται και στη συνέχεια εκφωνείται γίνεται πάντα καλοπροαίρετα και με σκοπό

λίγουν στο Ντολτσό.

Εδώ παίζεται η τελευταία πράξη του δράματος και είναι η πιο σαγηνευτική. Με αρωγό την υποβλητική ατμόσφαιρα της μεσαιωνικής πλατείας και το κρασί που ρέει συνεχώς, όλοι, μεταμφιεσμένοι και μη, οδηγούνται σε παραλήρημα. Οι οργανοπαίχτες που συνοδεύουν το κάθε μπουλούκι και συμβάλλουν στο οργιαστικό ξεφάντωμα συναγωνίζονται στην ένταση του ήχου που βγαίνει από τα όργανά τους.

*"Τραγουδήστε και πηδήστε
και τα πόδια σας βροντήστε.
Και του χρόνου ευχηθήτε
πάλι εδώ να συναχθήτε"*

(Απόσπασμα από τα "Λυρικά"
του Αθ. Χριστόπουλου).

να προκαλέσει άφθονο γέλιο. Όσο πιο πολύ είναι το γέλιο τόσο πιο εύκολο είναι να επιτευχθεί ο στόχος: η καλή χρονιά.

Η παρέλαση των μπουλουκιών, τα περισσότερα εκ των οποίων δίνουν δραματοποιημένες παραστάσεις, διαρκεί πολύ ώρα, συνήθως έως αργά το απόγευμα, οπότε όλοι κατα-

tores" της Καστοριάς θα ανανεώσου το ραντεβού για τον επόμενο χρόνο, τα επόμενα Θεοφάνεια ...

Βιβλιογραφία

H. Jeanmaire, "Dionysos. Histoire du culte de Bacchus", Paris 1951.